

ФУНКЦІЇ ОРГАНІЗОВАНИХ ТОВАРНИХ РИНКІВ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

FUNCTIONS OF ORGANIZED COMMODITY MARKETS IN THE CONTEXT OF ECONOMIC GLOBALIZATION

У статті розглянуто вплив глобалізації на трансформацію функцій, які виконують організовані товарні ринки. Відзначено, що організовані товарні ринки виступають ефективним засобом в оцінці цінових ризиків та прогнозуванні ринкової кон'юнктури завдяки глобальним трансформаціям на світових товарних і фінансових ринках. Встановлено, що у сучасних умовах глобалізації та цінової волатильності функції організованих товарних ринків постійно видозмінюються задля відповідності вимогам ринкових учасників. Відзначено важливість розуміння функціонування організованих товарних ринків, яка зумовлена необхідністю вивчення ролі і функцій товарних бірж у ринковій економіці. Наведено, що промислової революції, зміна міжнародної фінансової системи та трансформація регулювання організованих товарних ринків сприяли видозміні функціонального призначення біржової торгівлі у світі за трьома запропонованими нами організаційними етапами розвитку.

Ключові слова: організовані товарні ринки, глобалізація, біржова торгівля, спотова торгівля, строкова торгівля, інтернет-трейдинг.

The article shows the impact of globalization on the transformation of the functions performed by organized commodity markets. International experience shows that globalization has accelerated the processes of integration and unification of economic conditions for the functioning of organized commodity markets. It was noted that organized commodity markets play a key role in ensuring pricing and managing price risks in the context of global economic development. It has been established that in modern conditions of globalization and price volatility, the functions of organized commodity markets are constantly changing to meet the requirements of market participants. It was noted that in the past organized commodity markets were local markets or bazaars for the exchange or trade of goods and services, but now their role and functional purpose are related to the formation and forecasting of the price situation and the formation of investment-attractive trade strategies. The importance of understanding the functioning of organized commodity markets is noted, which is due to the need to study the role and functions of stock exchanges in the market economy and their place in global investment flows. It is stated that the industrial revolutions, the change of the international financial system and the transformation of the regulation of organized commodity markets contributed to the change in the functional purpose of stock exchange trading in the world according to the 3 main stages of transformation proposed by us. It was noted that the greatest influence on the transformation of the functional purpose of organized commodity markets in modern conditions can be called the electronicization of stock exchange trading and the use of Internet trading as the main stock exchange trading technology. Today, the electronic technology of stock exchange trading provides new opportunities for market participants, especially investors. Commodity exchanges turned into electronic exchange platforms, and stock brokers became online brokers. In addition, the relationship between clients and brokers and the exchange has been greatly simplified.

Keywords: organized commodity markets, globalization, exchange trading, spot trading, futures trading, internet-trading.

УДК: 339.9:336.7

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct81-9>

Масло А.І.

к.е.н., докторант кафедри
глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Maslo Andrii

National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine

Постановка проблеми. Організовані товарні ринки відіграють ключову роль у забезпеченні ціноутворення та управлінні ціновими ризиками у контексті глобального економічного розвитку. Міжнародний досвід свідчить, що глобалізація прискорила процеси інтеграції та уніфікації економічних умов для подальшого удосконалення функціонування організованих товарних ринків, що викликає актуальність дослідження даної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення теоретичних засад формування та розвитку організованих товарних ринків зустрічається у працях зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів. На основну увагу заслуговує розгляд функцій організованих товарних ринків у вітчизняних працях Б. Дмитрука, О. Загороднюка, А. Івановського, С. Кваші, Є. Кирилюка, М. Ільчука [1–2], М. Солодкого [1; 3], О. Сохацької, В. Яворської [1–3] та інших.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є виявлення функціонального призначення

організованих товарних ринків у системі ринкових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах глобалізації та цінової волатильності функції організованих товарних ринків постійно видозмінюються задля відповідності вимогам ринкових учасників. До прикладу, функції перших організованих майданчиків з торгівлі товарами активами значно змінились у ринковій системі. Якщо у минулому організовані товарні ринки являли собою локальні ринки або базари з обміну чи торгівлі товарами і послугами, то нині їх роль і функціональне призначення пов'язані з формуванням і прогнозуванням цінової кон'юнктури та формування інвестиційно привабливих стратегій торгівлі.

Важливість розуміння функціонування організованих товарних ринків зумовлена необхідністю вивчення ролі і функцій бірж у ринковій економіці та їх місця у глобальних інвестиційних потоках. Необхідно зазначити, що організована торгівля,

відома нам нині, як біржова торгівля, еволюціонувала не тільки через зміну економічного та соціального середовища, а й у відповідь на зростаючі потреби біржових учасників та учасників ринків реальних активів, так званих спотових ринків.

Сучасні світові організовані товарні ринки являються динамічними, регульованими та конкурентними ринками, які забезпечують прозоре котирування цін на товарні активи та фінансові показники.

Вивчення трансформації функцій організованих товарних ринків, на наш погляд, необхідно розпочати з встановлення еволюції технологічного забезпечення укладання та виконання біржових контрактів на товарних ринках. (рис. 1) [1–3].

Необхідно зазначити, що промислові революції, зміна міжнародної фінансової системи та трансформація регулювання організованих товарних ринків сприяли видозміні функціонального призначення біржової торгівлі у світі за 3 основними вище вказаними етапами.

На першому етапі (XVI – кін. XIX ст.) становлення організованої торгівлі товарними активами основною функцією було забезпечити купівлю-продаж товарів на товарних біржах. Перші організовані товарні ринки виконували функції організації торгівлі товарними активами. При цьому, всі біржові операції на цьому етапі були короткострокового характеру і вимагали купівлі-продажу та проведення грошових розрахунків після їх укладання на біржах.

Першою функцією стало забезпечення спотової торгівлі на регіональних біржових майданчиках за встановленими біржовими правилами торгівлі. Згодом регіональний рівень перетворився на національний а, пізніше – на світовий.

Враховуючи вище вказане, на першому етапі розвитку організовані товарні ринки забезпечували виконання наступних функцій (рис. 2) [1, с. 43]:

– забезпечення організованої торгівлі у встановлений біржою час;

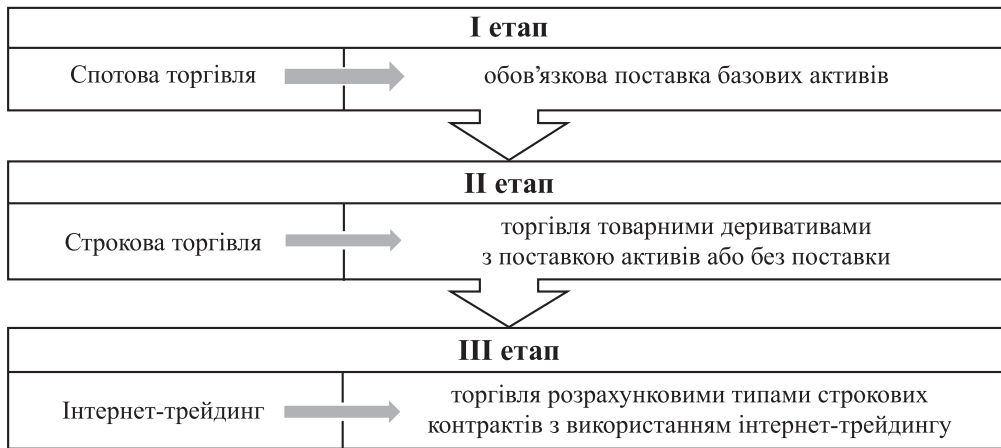

Рис. 1. Трансформація міжнародної біржової технології торгівлі на організованих товарних ринках

Джерело: побудовано автором на основі [1, с. 39; 2–3]

Рис. 2. Класичні функції спотових організованих товарних ринків

Джерело: побудовано автором на основі [1, с. 43]

- укладання та виконання спотових контрактів;
- формування біржових цін на товарні активи;
- обслуговування клієнтів біржовими посередниками – брокерами;
- забезпечення зберігання і поставки товарних активів на біржових складах;
- регулювання діяльності товарних бірж і брокерів;
- відкритий доступ до біржових котирувань;
- контроль діяльності біржових учасників.

На другому етапі (кін. XIX ст. – сер. XX ст.) біржова торгівля на організованих товарних ринках перетворилась на строкову торгівлю товарними активами, поставка і розрахунки яких відбувались у майбутньому. Таким чином, організовані товарні ринки забезпечили можливість прогнозування цінової кон'юнктури та управління ціновими ризиками. Необхідно зазначити, що другий етап розвитку організованих товарних ринків був пов'язаний з початком торгівлі на біржах строковими контрактами – деривативами.

Поява форвардних та ф'ючерсних контрактів створила нові умови, технологічні методи торгівлі та можливості для ринкових учасників.

Метою строкових біржових контрактів було забезпечення відтермінування поставки товарних активів. Перші форварди та, згодом, ф'ючерси укладались на сільськогосподарську продукцію. Перенесення поставки активів на майбутній період забезпечувало можливість мінімізувати вплив сезонності на процеси ціноутворення та прогнозувати майбутню кон'юнктуру.

Форвардні контракти відтермінують поставання товарів, що торгуються на біржах, і дозволяють учасникам аграрного ринку знизити певні ризики та спланувати свою діяльність. Водночас, ф'ючерсні контракти, які з часом замінили на організованих товарних ринках форварди, стали необхідним елементом для удосконалення строкової торгівлі.

Біржова торгівля ф'ючерсними контрактами відрізнялась від торгівлі форвардами на основі використання стандартизації параметрів біржових контрактів та впровадження нової системи гарантування їх виконання через кліринг і маржові розрахунки.

Перевагою організованої торгівлі на біржах ф'ючерсними контрактами для продавців стала можливість швидкого знаходження ринків збуту та фіксації майбутніх цін продажу, а для покупців – можливість отримати товарні активи у встановлений час з біржових складів, що спрощувало для покупців зберігання товарів до встановленого часу. Інколи існувала можливість здійснювати серію майбутніх поставок активів.

Ф'ючерсна торгівля виправила негативні сторони торгівлі форвардними контрактами щодо гарантування виконання строкових угод на

організованих товарних ринках через запровадження клірингового механізму.

Наявність останнього забезпечила поширення двох способів ліквідації біржових строкових контрактів у майбутньому, а саме механізму закриття біржових контрактів без поставки у розрахунковий спосіб.

Поява строкових угод на біржі, які можна було закрити у розрахунковий спосіб сприяла залученню великої кількості спекулянтів, метою діяльності яких стало використання строкових інструментів у якості інвестиційно привабливих інструментів. Водночас мета робити поставку вкінці терміну дії біржових строкових контрактів втратила свою початкову цінність з часом. Пізніше на біржових майданчиках з'явилися і інші інструменти – опціони та свопи.

Враховуючи вище вказане, можна відзначити зміну функціонального призначення строкової торгівлі на організованих товарних ринках через виконання ними наступних функцій (рис. 3) [1, с. 49]: організації торгівлі строковими контрактами; забезпечення здійснення поставки товарних активів у майбутньому; конкурентного ціноутворення; прогнозування майбутньої цінової кон'юнктури; хеджування цінових ризиків; спекуляції з використанням строкових контрактів; забезпечення брокерського посередництва; використання складських довідок при поставці товарних активів з біржових складів; забезпечення гарантування виконання біржових строкових контрактів через кліринг і маржові внески; забезпечення регулювання біржової торгівлі строковими контрактами через створення державних органів регулювання та саморегулювальних інститутів; відкритість та прозорість біржової інформації; контроль процесів біржової торгівлі строковими контрактами.

На третьому етапі (кін. XX ст. – нині) організована торгівля строковими контрактами, завдяки використанню електронної технології торгівлі – інтернет-трейдингу, дозволила трансформувати функції організованого товарного ринку, перетворивши його на інститут ціноутворення та надавши можливість долучитись великій кількості спекулянтів й інвесторів через можливість закриття угод у розрахунковий спосіб – без постановок реальних активів.

Подальший розвиток організованих товарних ринків призвів до перерозподілу функцій між біржовою та позабіржовою торгівлею, зокрема позабіржові ринки нині забезпечують поставку реальних активів, тоді як біржові майданчики перетворились у міжнародні центри ціноутворення.

На сучасний рівень розвитку організованих товарних ринків впливають глобалізаційні процеси. Як ми знаємо, більшість дослідників вважають, що глобалізація несе позитивні та негативні наслідки. Серед позитивних рис можна назвати

Рис. 3. Функції строкової торгівлі на організованих товарних ринках

Джерело: побудовано автором на основі [1, с. 49]

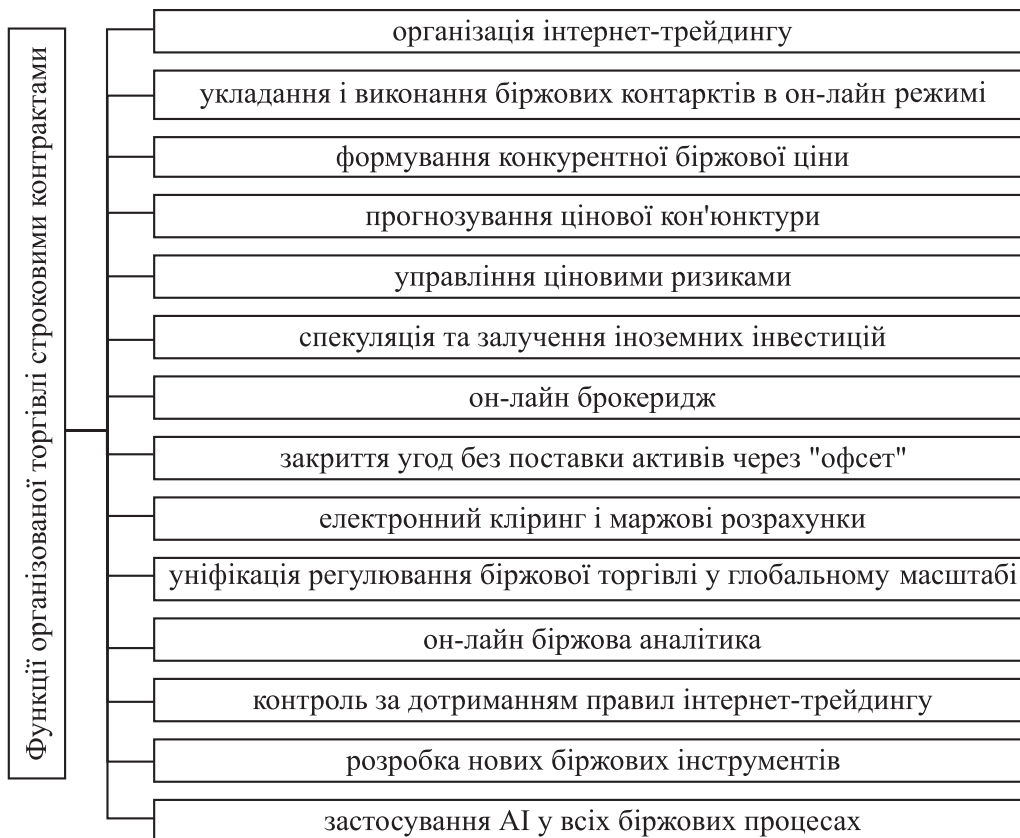

Рис. 4. Функції інтернет-трейдингу на організованих товарних ринках

Джерело: побудовано автором на основі [1, с. 55]

інтеграцію міжнародних організованих товарних ринків та універсалізацію біржових строкових контрактів. Проте, найбільший вплив на трансформацію функціонального призначення організованих товарних ринків у сучасних умовах можна назвати електронізацію біржової торгівлі та використання інтернет-трейдингу, як основної біржової технології торгівлі.

Електронізація значним чином трансформувала біржові операції за останні три десятиліття, спростивши доступ для біржових учасників до біржових інструментів [2–3].

Електронізація організованої торгівлі товарними активами забезпечила можливість розробляти нові інструменти, які стали наслідком фінансової інженерії.

З появою інтернет-трейдингу на організованих товарних ринках розпочалась нова ера їх розвитку та зміна попередніх функцій. Адже з появою інтернет-трейдингу – ця технологія почала поступово витісняти залову торгівлю на товарних біржах (рис. 4) [1, с. 55].

Американські вчені Д. Ву, М. Сігел, Д. Маніон з Массачутського технологічного інституту зазначають, що масштаби розвитку електронної комерції не викликають сумніву і швидко поширюються у всі сфери торговельних операцій. Адже інтернет-трейдинг створив нову парадигму для розвитку електронної технології біржової торгівлі. Інтернет надав можливість споживачам отримати доступ до всієї необхідної інформації та до виходу на біржові майданчики з віддалених точок [4].

З моменту впровадження інтернет-трейдингу на організованих товарних ринках, технологія біржової торгівлі перетворилась з простого надання інформації до проведення різних видів транзакцій в режимі он-лайн [4].

Інтернет-трейдинг став результатом технологічного процесу на ринках цінних паперів. Так, у 1984 р. Ч. Шваб представив програму Equaliser – інструмент для управління інвестиційними портфелями та торгівлі на базі DOS, а пізніше він запропонував TeleBroker у 1989 р. – телефонний додаток, який дозволяв здійснювати торгівлю з клавіатури та програмний пакет StreetSmart у 1993 р. для торгівлі через ПК. Однак Інтернет-трейдинг вперше з'явився за межами великих брокерських контор. Компанія E-Trade у 1992 р., як першопроходець у сфері брокерських он-лайн послуг в Інтернеті, зробила перші кроки [4].

Концепція он-лайн торгівлі Globex на американській біржі CME Group була закладена у 1987 р. на валютні біржові інструменти, тоді як стартував запуск цієї онлайн платформи у 1992 р. Вже понад 20 років дана електронна платформа обслуговує біржових учасників на CME Group в усьому світі, забезпечуючи практично безперервну цілодобову онлайн торгівлю [5].

Висновки. Сьогодні електронна технологія біржової торгівлі забезпечує нові можливості для біржових учасників, особливо інвесторів. Товарні біржі перетворились на електронні біржові платформи, а біржові посередники стали он-лайн брокерами. Окрім того, значно спростився взаємозв'язок між клієнтами та брокерами і біржою та кліринговою палатою. Швидкий доступ через використання он-лайн додатків не тільки змінив функціональне призначення організованих товарних ринків, а й вплинув на масштаби Інтернет-трейдингу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О. Аналіз і прогнозування біржового ринку : навч. посіб. Київ, ЦП Компрінт, 2020. 642 с.
2. Ільчук М.М., Яворська В.О., Радько В.І. Організаційні засади здійснення біржових операцій на біржовому ринку. *Інфраструктура ринку*. 2021. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct52-4>. (дата звернення 24.09.2024 р.).
3. Хеджування ф'ючерсами і опціонами: навч. посіб./ За ред. М.О. Солодкого. Київ: Компрінт, 2018. 398 с. URL: <http://dglib.nubip.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/5795>. (дата звернення 24.09.2024 р.).
4. J.Wu, M. Siegel and J.Manion. Online Trading: An Internet Revolution. URL: <http://web.mit.edu/smadnick/www/wp2/2000-02-SWP%234104.pdf>. (дата звернення 25.09.2024 р.).
5. John W. Labuszewski and Lori Aldinger. Twenty Years of CME Globex. Chicago: CME Group, 2012. URL: <https://www.cmegroup.com/globex.html>. (дата звернення 25.09.2024 р.).

REFERENCES:

1. Solodkyi M.O., Ilchuk M.M., Yavorska V.O. (2020). Analiz i prohnozuvannia birzhovoho rynku [Analysis and forecasting of the stock market]. Kyiv: Komprynt. (in Ukraine).
2. Ilchuk M.M., Yavorska V.O., Radko V.I. (2021). Orhanizatsiini zasady zdiisnennia birzhovykh operatsii na birzhovomu rynku. [Organizational principles of carrying out stock transactions on the stock market.]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, no. 52. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct52-4>. (accessed 24 September 2024). (in Ukraine).
3. Solodkyj M.O. (2018) Khedzhuvannia f'iuchersamy i opsiionamy. [Futures and options hedging]. Kyiv: Komprynt, 398p. Available at: <http://dglib.nubip.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/5795>. (accessed 24 September 2024). (in Ukraine).
4. J.Wu, M. Siegel and J.Manion (2020). Online Trading: An Internet Revolution. Available at: <http://web.mit.edu/smadnick/www/wp2/2000-02-SWP%234104.pdf>. (accessed 25 September 2024).
5. John W. Labuszewski and Lori Aldinger (2012). Twenty Years of CME Globex. Available at: <https://www.cmegroup.com/globex.html>. (accessed 25 September 2024).